

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного
віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня

Виконала: здобувач освіти групи СОБ(л)-4(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кузнецова Дарина Олегівна
Науковий керівник: Руколянська Н.В.
Рецензент: Буйняк М.Г.
Нормоконтроль: _____Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя
2025 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 51 с., 6 табл., 7 рис., 41 джерело, 13 додатків.

Об'єкт дослідження – лексична сторона мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Предмет дослідження – особливості розвитку лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально визначити особливості розвитку лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Методи дослідження: *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація; *емпіричні*: спостереження, констатувальний експеримент; кількісний і якісний аналіз отриманих результатів.

Розвиток мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення II рівня є складним і багатогранним процесом. Діти цієї категорії часто стикаються з труднощами у формуванні мовленнєвих навичок, мають обмежений словниковий запас, що може вплинути на їхню комунікативну поведінку та соціальну взаємодію. Особливу увагу потрібно приділяти розвитку лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із зазначеним порушенням мовлення, оскільки раннє логопедичне втручання сприяє значному підвищенню рівня сформованості словникового запасу, розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок дитини.

ЗАГАЛЬНЕ НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ, ДІТИ СЕРЕДЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, МОВЛЕННЯ, КОМУНІКАЦІЯ, КОМУНІКАТИВНІ ПОТРЕБИ, СЛОВНИКОВИЙ ЗАПАС, ЛЕКСИЧНА СТОРОНА МОВЛЕННЯ.

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (далі –ЗНМ) є одним із актуальних напрямів сучасної логопедії, оскільки ефективна комунікація в дошкільному віці є основою для формування соціальної адаптації, когнітивного розвитку та емоційного благополуччя дитини. ЗНМ II рівня є складним комплексним порушенням, яке впливає на всі аспекти мовленнєвого розвитку, включаючи фонетико-фонематичну, лексико-граматичну та експресивну складові. Зокрема, діти зазнають значних труднощів у засвоєнні словникового запасу, що негативно впливає на їх здатність до ефективного спілкування та ускладнює освітній процес. Низький рівень сформованості лексичної компетенції у цієї категорії дітей суттєво знижує якість їхнього навчання та соціалізації, що обумовлює потребу у своєчасній діагностиці та корекції таких порушень.

Теоретико-методологічними основами розв'язання проблем порушення і корекції лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ присвячені дослідження багатьох науковців. Так, Л. Трофименко [36], В. Тарасун [30], О. Проскуріна [24] акцентують увагу на необхідності ранньої діагностики та корекційної роботи з такими дітьми. У дослідженнях Т. Соловової [31], Г. Супрун [32], К. Хланти [38] акцентовано увагу на важливості використання сучасних технологій та інтерактивних методів у роботі з дітьми із ЗНМ. К. Хланта [38] вказує на ефективність залучення художньої літератури для стимулювання експресивного мовлення, а Т. Соловова [31] зосереджується на розвитку мовленнєвої компетентності через інтеграцію ігрових методик. Додатково С.В. Поліщук [22] підкреслює необхідність стандартизації методик діагностики для забезпечення високої точності та об'єктивності досліджень.

Питання розвитку лексичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ II рівня висвітлено у працях М. Шеремет [38], Л. Трофименко [15; 23] та Є. Соботович [15;27] та інші, які, окрім того, вивчали специфіку мовленнєвих порушень та їх вплив на соціальну адаптацію дітей дошкільного віку. Вони акцентують увагу на комплексності порушень мовлення та необхідності системної корекційної роботи. Актуальність питання обумовила вибір теми дослідження у такій редакції «Особливості лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня».

Об'єкт дослідження – лексична сторона мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Предмет дослідження – особливості розвитку лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально визначити особливості розвитку лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань:

1. Розглянути та проаналізувати наукову літературу з теми дослідження; охарактеризувати лексичну сторону мовлення у дітей дошкільного віку, її особливості та значення у процесі мовленнєвого розвитку.

2. Охарактеризувати загальні особливості розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня.

3. Провести емпіричне дослідження з метою визначення особливостей розвитку лексичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ II рівня.

4. Розробити практичні рекомендації для батьків щодо покращення лексичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ II рівня.

У ході дослідження використовувалися такі методи дослідження:

теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація;

емпіричні: спостереження, констатувальний експеримент; кількісний і якісний аналіз отриманих результатів.

Методологічне підґрунтя дослідження:

– теоретичні положення про мовленнєві порушення у дітей дошкільного віку із ЗНМ (Г. Гуменюк, Д. Лола, Т. Соловова, Г. Супрун, К. Хланта, М. Шеремет, Л. Трофименко, А. Валецька та ін.);

– теоретичні положення про лексичну сторону мовлення у дошкільників (А. Богуш, М. Шеремет, Є. Соботович та ін.);

– теоретичні положення про корекційну роботу щодо покращення мовлення дітей із ЗНМ (Ж. Боженко, В. Тарасун, І. Теплова, О. Сухомлинська та ін.);

Дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу №189 «Ромашка» Запорізької міської ради.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути ефективно застосовані логопедами, вихователями дошкільних закладів, а також батьками для цілеспрямованого розвитку мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення II рівня. Запропоновані в роботі рекомендації, методики та комплекс вправ сприяють не лише формуванню правильної звуковимови та розширенню словникового запасу, але й розвитку комунікативних навичок дітей зазначеної категорії. Використання цих матеріалів у корекційно-розвивальній роботі допоможе забезпечити гармонійний мовленнєвий розвиток дитини, покращити її соціальну адаптацію та підвищити рівень загальної мовленнєвої компетентності.

Апробація результатів дослідження відбулась на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умова воєнного часу» (10-11 квітня 2025 року).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи складається зі 73 сторінок, із них 51 основного тексту.

ВИСНОВКИ

Загальне недорозвинення мовлення II рівня є складним комплексним порушенням, яке впливає на всі аспекти мовленнєвого розвитку, включаючи фонетико-фонематичну, лексико-граматичну та експресивну складові. У процесі дослідження було розкрито теоретичні засади формування лексичної сторони мовлення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня. Здійснений аналіз наукової літератури дозволив визначити, що лексична сторона мовлення є провідним компонентом мовленнєвого розвитку дитини, оскільки забезпечує її здатність до повноцінної комунікації, когнітивної діяльності та соціальної адаптації. Виявлено, що у дітей спостерігаються системні порушення лексичної сторони мовлення, які виявляються у значному зменшенні обсягу словникового запасу, труднощах у засвоєнні значень слів, складнощах у використанні лексичних одиниць у контексті та формуванні граматичних конструкцій.

У ході констатувального експерименту, під час якого було застосовано адаптовану систему діагностичних методик Л. І. Трофименко, проведено діагностику стану лексичної сторони мовлення, зокрема, активного та пасивного словника, розуміння значень слів та особливостей їхнього функціонального використання у мовленні, здатність до узагальнення та класифікації понять, правильність використання слів у контексті. Було встановлено, що діти з мовленнєвими порушеннями обмежуються використанням простих, часто вживаних слів, уникали складних за структурою або значенням лексичних одиниць. Нерідко такі діти дають не конкретні визначення, а розмиті пояснення, які не відображають суті слова або зовсім викривляють його значення. Мали місце часті випадки використання неточних формулювань, граматичних помилок, а також спроб уникнення відповіді шляхом мовчання або зміни теми розмови. Діти намагалися компенсувати нерозуміння значення слова невербальними

реакціями або використанням жестів, що ще раз свідчить про недостатній рівень розвитку мовленнєвої компетенції в цілому.

Вони здебільшого не могли виділити спільні ознаки у предметів, неправильно встановлювали родо-видові зв'язки або орієнтувалися на зовнішні, несуттєві характеристики (наприклад, колір, розмір). У деяких випадках діти зовсім не могли згрупувати предмети за категоріями, що свідчить про недорозвинення категоріального мислення.

Висловлювання дітей не завжди були логічними, послідовними, а нові слова часто вживалися не у відповідному контексті, їхні розповіді мали деякі пропуски важливих елементів сюжету, подекуди висловлювання були фрагментарними. Діти часто не розуміли змісту запропонованого їм завдання, поставленого запитання. Вони швидко відволікалися, були неуважні, не проявляли інтересу до тексту.

Виявлені труднощі підтвердили необхідність комплексної мовленнєвої корекції та цілеспрямованого навчання дітей із ЗНМ для розвитку їхньої мовленнєвої компетенції, на яких наголошують науковці у своїх чисельних дослідженнях.

Запропоновані нами у дослідженні практичні рекомендації для батьків спрямовані на допомогу їм у корекції або навіть у подоланні мовленнєвого порушення, а також психологічних бар'єрів під час спілкування завдяки систематичній і системній роботі над розвитком лексичної сторони мовлення у дітей. Залучення дітей до активної мовленнєвої взаємодії, використання сюжетно-рольових ігор, казкової терапії, розширення словникового запасу через читання та обговорення текстів, стимулювання самостійного мовлення та позитивного мовленнєвого середовища сприяє покращенню мовленнєвого розвитку. Наголошено на важливості замученості батьків до процесу мовленнєвого розвитку дитини, адже родинне середовище є важливим чинником, що впливає на становлення мовленнєвих навичок.

Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що загальне недорозвинення мовлення II рівня є складним порушенням, яке потребує

комплексного підходу до корекції. Для ефективної роботи з дітьми, які мають порушення лексичної сторони мовлення, необхідно враховувати індивідуальні особливості їхнього розвитку, застосовувати інтегративні методики та активно залучати як педагогів, так і батьків до процесу навчання. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення сучасних логопедичних методик, розробку програмного забезпечення для розвитку мовлення у дітей із ЗНМ, а також вивчення довгострокових ефектів корекційної роботи.